

Reszler Gábor

A KÖD GYERMEKEI

WORLD PRESS PHOTO

2025-10-07 | **ESSZÉ, WORLD PRESS PHOTO**

Új-Zéland őslakói, a maorik csak a 19. század derekán kerültek közelebbi kapcsolatba a fehér telepesekkel. Az addig eltelt hat évszázadban a Kelet-Polinéziából érkezett törzsek nyugodt körülmények között, a világtól elszigetelten éltek. A maorik Ngāi Tūhoe, vagy egyszerűen tūhoe néven ismert törzse Új-Zéland északi szigetének felső harmadában, a Te Urewera területen alakította ki szálláshelyeit. A törzsnév jelentése

meredek vagy magas déli, de a szomszédos népcsoportok a köd gyermekeinek nevezik őket. A népesebb falvaik a szent hegyük, Maungapohatu közelében fekvő völgyekben helyezkedtek el. A szomszédos törzsektől évszázadokon át szívós elszántsággal megvédték magukat, a tūhoe törzs felségterületét ellenségei a hódító csapatok temetőjeként rettegték. A brit telepesekkel az első komoly összecsapásra az 1860-as években került sor, amikor a gyarmati kormányzás elhatározta, erővel megszerzi Új-Zéland északi szigetének felső területsávját. Az ellenálló törzsek harcosai között megjelentek a tūhoék is, akik az 1864 tavaszán megvívott ōrākai csatában szinte mind egy szálig elestek. A gyarmati hatóságok a következő években több alkalommal a törzsnél menedéket kereső szökevények után kutattak, és a kiadásuk megtagadását a bennszülöttek otthonainak lerombolásával, állatállományuk elpusztításával büntették. Az éhínség és nélkülözés megtörte a törzs ellenállását, végül alávetették magukat a brit koronát képviselő új-zélandi kormányzat akaratának.

elszigeteltség

A környező földterületek fehér telepesek birtokába kerültek, a tūhoe törzs földrajzilag elszigetelődött. Húsz évvel később tárgyalások kezdődtek Te Urewera vezetői és az új-zélandi kormány között, és 1896-ban rezervátummá nyilvánították a térséget. A törvényt azonban a telepesek érdekeit követve részrehajlóan hajtották végre, Te Urewera népének jogai tovább sérültek. Az elszigeteltség ugyan kedvezett a nyelv, a hagyomány megőrzésének, de gazdasági körülményeik nem javultak. A kormány a 20. század folyamán több alkalommal tervbe vette utak építését, hogy felszámolják a tūhoék elszigeteltségét, de a nagy költségek miatt a kivitelezés rendre elmaradt. A harminc-negyvenezer lelket számláló törzs életkörülményei tartósan nyomorúságosak maradtak. Betegségek, így influenza, bélhurut, tífusz és szamárköhögés szedte áldozatait, főleg a gyermekek közül. A nehézségek azonban nem törték meg ezt a maori népcsoportot. Bár a második világháború után az elszigetelt lakóhelyekről városokba költözés folyamata felerősödött, az identitásukat a változás sem kezdte ki. Napjainkban már csak a tūhoe nép harmada, mintegy tízezer ember él a törzsi földeken, de a városlakók sem szakadtak el a hagyományoktól. Sőt, az 1960-as, 70-es években kibontakozott

anyanyelvmentő mozgalom aktivistái – főleg elsőgenerációs városi bevándorlók – rádöbbenek, hogy sérültek emberi jogaik, hiszen megfosztották őket az anyanyelv használatától, lehetetlenné tették kultúrájuk ápolását.

Tāme Iti, egy prominens tūhoe aktivista, aki hagyományos arc tetoválást visel, a 2014-es Tūhoe – Királyi Rendezés Napja ünnepségen áll, ahol a kormány hivatalosan bocsánatot kért a történelmi igazságtalanságokért. Tāneatua, Új-Zéland, 2014. augusztus 22.

Az anyanyelv elvesztésének előzményeihez tartozik, hogy a 19. század első felétől a missziós iskolákban angol nyelven folyt az oktatás. Az 1847-es oktatási rendelet ugyan kifejezetten nem tiltotta meg a maori nyelv használatát, ám a gyakorlatban büntették azokat a tanulókat, akik anyanyelvükön szólaltak meg. 1867-ben célzottan angol nyelvű iskolákat hoztak létre maori közösségekben, hogy a gyarmattartók nyelvén asszimilálódjanak. Az 1910-es évekre a maori nyelv használata a mindennapokban visszaszorult, annak ellenére, hogy a gyerekek 90 százaléka még jól ismerte anyanyelvét. A hivatalos oktatáspolitiká hosszú távon engedett a brit hatóságok szándékának, egyre többen nőttek fel úgy, hogy már nem adták át utódaiknak a maori nyelvet. 1953-ban a maori gyermekek csupán 26 százaléka beszélt maoriul. Ez az arány 1970-ben, a Ngā Tamatoa, azaz A Harcosok elnevezésű emberjogi mozgalom megalakulásakor mindössze öt százaléknyi volt. Maga a szervezet Ranginui Walker történész-akadémikus kezdeményezésére az Aucklandi Egyetemen szervezett konferencián jött létre. A maori és libanoni felmenőktől származó Walker határozottan kiállt a bennszülöttek földjogai és kulturális identitása mellett. Doktori disszertációjában a városi körülményekhez alkalmazkodott maorik társadalmi viszonyait elemezte. A Ngā Tamatoa mozgalom jelmondata a céljukról világosan fogalmazott: állj fel és cselekedj, ne ülj tétlenül! Más emberjogi szervezetek is alakultak, így a Te Reo Māori Társaság. A tiltakozó akcióikhoz mintát adtak a vietnámi háború elleni tüntetések, illetve a dél-afrikai apartheid rendszert elutasító tiltakozások.

bennszülött identitás

A faji alapú elkülönítés gyakorlata a 20. század derekán Új-Zélandon sem volt ismeretlen. Az uszodákban külön öltözőket alakítottak ki a fehér telepések leszármazottainak és a

bennszülötteknek. A második világháborúban harcolt maori katonák leszerelésük után nem látogathattak egyes szórakozóhelyeket. Még az 1970-es években sem volt ritka az üzletek kirakatába kihelyezett álláshirdetéseken vagy a bérházak hirdetményeiben olvasható kitétel: „Maorik ne jelentkezzenek.” A Ngā Tamatoa fáradhatatlan aktivistájaként kapcsolódott be a közéletbe az Aucklandi Egyetem hallgatója, Hana Te Hemara, aki társaival együtt aláírásgyűjtésbe kezdett a maorik

önállóságát és szabad nyelvhasználatát szabályozó törvény megalkotásáért. Annak ellenére, hogy a hatóságok a mozgalom tagjait zaklatták, rendőrségi megfigyelés alá helyezték, az aktivisták ajtóról ajtóra járva, üzletekben, bárókban és gyárakban megfordulva két év alatt 33 ezer aláírást gyűjtöttek össze, és 1972. szeptember 14-én a parlamentnek benyújtották a maori nyelvi petíciót és olyan törvényt követelték, amely lehetővé teszi a maori nyelv szabad használatát a mindennapokban és az oktatásban. Azon a történelmi napon Hana Te Hemara azt mondta újságíróknak, hogy a maori nyelv Új-Zéland természetes öröksége és az ott élők identitásának elválaszthatatlan része. Bár a maori nyelvtörvény megszületésére 1987-ig még tizenöt évet kellett várni, a petíció benyújtását követően szeptember 14-ét a Maori Nyelv Napjává nyilvánították, és kulturális rendezvényeken emlékeztették a törvényhozókat teendőjükre. A nyelvhasználatért folytatott küzdelem az őslakosok kultúrájának reneszánszát hozta el, és a hagyományápolás is új lendületet kapott. Kivette részét az egyenjogúságért végzett munkából a tūhoe törzsből származó Tāme Iti. A napjainkban 73 éves aktivista, szociális munkás és művész öltözékével, megjelenésével egyértelművé teszi bennszülött identitását. Hagyományos arctetoválásával, extravagáns öltözetével külsőségekben is kifejezi ragaszkodását ősei kultúrájához. Provokatív stílusú művészete politikai üzeneteket hordoz, olykor megbotránkozást kelt. Tāme Iti négyszer indult képviselő-választáson, de nem jutott be a parlamentbe. A sikertelen próbálkozások után a művészi alkotómunka felé fordult, festményeivel, szobraival igyekszik hozzájárulni a maori kultúra gyarapításához. A nyelvi petíció benyújtásának ötvenedik évfordulójára rendezett fesztiválon „Nem beszélek maoriul” című installációjával hívta fel magára a figyelmet. Ez volt az az angol mondat, amelyet iskolásként Itinek büntetésül többször fel kellett írni a táblára. Nem ő volt az egyetlen kisdíák, akiket így büntettek. Olyan rendszerrel szemben léptek fel a Ngā Tamatoa aktivistái, mondta Iti a kiállítása megnyitóján, amely az anyanyelv használatáért alázta meg a gyerekeket. Iti 2014-ben részt vett azon az ünnepségen, amelyen az új-zélandi kormány hivatalosan bocsánatot kért a történelmi igazságtalanságokért. Egy másik aktivista, az üzletemberként sikeres Whaimutu Dewes a petíció benyújtásának 50. évfordulóján úgy látta, hogy örövendetesek az egyenjogúság terén elért változások, de az eredmények

megtartásáért továbbra is küzdeni kell, mert minden könnyen elveszhet. Az új-zélandi jobboldali kormány közelmúltban tett egyes intézkedései mintha valóban a keményen kiharcolt eredmények ellen hatnának.

Carol Teepa a konyhájában ül legfiatalabb unokájával, Miával és fiával, Waneával, aki a maori szokásoknak megfelelően a hagyományok és a családi kötelek megerősítésért örökbe fogadott több mint 20 gyermeke egyike. Ruatoki, Új-Zéland, 2017. szeptember 2.

A korábbi előítéletek újjáéledésének, a maorik másodrendű állampolgárként kezelésének példaként gyakran felemlítik a Te Urewera régióban 2007 októberében végrehajtott nagyszabású fegyveres rendőri akciót. A gyanú szerint tūhoe törzshöz tartozók terrorista kiképzőtáborokat működtettek, ezért fegyveres rendőrök útzárakat állítottak fel a környéken, és mindenkit átkutattak, kihallgattak, még az iskolabuszon utazókat is. A félreértést az okozta, hogy a már említett Ngā Tamatoa aktivista, Tāme Iti Camp Rama, azaz Tűzfény néven hagyományőrző kiképzőtábort működtetett fiataloknak a túlélési készségek fejlesztésére és a törzsi identitás erősítésére. A durva, kíméletlen rendőri fellépés félelmet keltett ifjakban,

idősebbekben egyaránt. Hogy a további zaklatásoknak elejét vegye és a vádat tisztázza, a táborszervező lti feladta magát a hatóságoknak. A vizsgálat végül bizonyította a félreértést, és a terrorizmus vádját ejtették. Howard Broad rendőrfőkapitány később nyilvánosan bocsánatot kért a razzia során végrehajtott, emberi jogokat sértő intézkedésekért, és kifejezte reményét, hogy visszaáll a rendőrség és a tūhoe emberek közötti bizalom. Részben a 2007-es razzia történetére alapozva 2022-ben akciófilmdráma készült, amelyben lti önmagát alakította.

környezeti személyiség jogi kategória

A tūhoe szuverenitás gondolata összekapcsolódott a lakóhelyüket jelentő, erdős, vadregényes terület, Te Urewera természeti értékeinek védelmével. Ahogy korábban

említettem, 1896-ban először rezervátummá, majd 1954-ben nemzeti parkká nyilvánították a térséget. Komoly előrelépést jelentett 2014-ben a waitangi bíróság tūhoékkal kötött egyezménye, amely Te Urewerát környezetvédelmi személyiségnek nyilvánította, így magát a vidéket jogokkal ruházta fel. Azóta a védett térséget tūhoabeliekből és a kormányzat képviselőiből álló tanács igazgatja. A korábbi igazságtalan földelvételekért a 2014-ben elfogadott kártérítési törvény a törzs tagjainak 170 millió dollár értékű pénzügyi, kereskedelmi és kulturális kárpótlást adott. Új-Zéland a környezetvédelmi jogi személyi státust a világon az elsők között alkalmazta. Magát a környezeti személyiség jogi kategóriáját a természeti értékek hathatós védelmét előmozdító törekvés hívta életre. Ez a szemléletmód a természet sérülékeny, önvédelemre képtelen részeit – így folyókat, tavakat, erdőket, ritka növényeket stb. – jogi személyként kezel, és jogokkal ruház fel. Mivel a folyók és növények nem képviseltethetik magukat a bíróságon, ezért gondnokot jelölnek ki a védelemre. Te Urewera esetében az említett igazgatótanács látja el ezeket a teendőket, és garantálja a térség védelmét, hogy a természeti környezet becses darabja a következő generációk számára is megőrződjön. 2017-ben szintén Új-Zélandon a Whanganui folyó is környezeti személyiséggé vált két gyám gondjaira

bízva. A természetvédelem hatékonyságát növelheti ez a védettség, de természetesen ez önmagában nem elégséges, csak a környezetszennyezés és -károsítás megszüntetése hozhat valódi változást.

A lovak szabadon kóborolnak Te Urewera területén, ahol a nehéz terepen fontos közlekedési eszközt jelentenek. Maungapohatu, Új-Zéland, 2024. április 21.

Az erősödő természetvédelem az ott élő maori közösségek önazonossága megőrzését is szolgálja. A korábbi évtizedekhez képest zavartalanabban ápolhatják hagyományaikat, tarthatják életben szokásaikat. Többek között a tradicionális maori táncot, a hakát, amelynek számos változata ismert, attól függően, milyen alkalomból adják elő. A legismertebb a Ka Mate (jelentése: meg fogsz halni!) egyszerre szolgálja az ellenfél megfélemlítését, kigúnyolását, illetve a saját harcosok bátorítását. De a táncot előadhatják köszönetnyilvánításként, esküvők alkalmával az ifjú pár üdvözlésére vagy nagyra becsült vendégek fogadásakor, valamint napjainkban gyakran sportversenyeken. Ezeket a változatokat kapa haka, azaz csoportos vagy sortánc gyűjtőnéven említik. Jellemzői a kezekkel, lábakkal végrehajtott erőteljes

mozdulatok, de ugyanígy a kidüllesztett szem, a kiöltött nyelv vagy a grimasz. Első pillanatra nehéz eldönteni, hogy csak mókázásról, esetleg az ellenfél megijesztéséről van szó. Az első európai hajósok az ellenségességet olvasták ki a parton összegyűlt bennszülöttek táncából, ezért az expedíciót vezető holland Abel Janszoon Tasman 1642. december 18-án inkább vitorlát bontatott és elhajózott, a partszakaszt pedig elnevezte Gyilkosok-öblének. Tasmannak köszönhetjük a szigetország mai nevét, hiszen Hollandia Zeeland tartománya után ő szerepeltette térképen először Új-Zélandként a felfedezett két nagy és számos kisebb szigetet.

védekezés

A hagyományos táncot napjainkban leggyakrabban sportesemények előtt adják elő, elsősorban rögbi meccseken vagy az egyre népszerűbb netball mérkőzéseken. Az utóbbi labdajátékon kizárólag nők és lányok vehetnek részt. Két hétagú csapat küzd a téglalap alakú pályán, és a játékosok igyekeznek az ellenfél kapujába, pontosabban kosarába juttatni a labdát. A kosárlabdára hasonlító játék egyik legfontosabb szabálya, hogy a csapattagok a pályán körrel kijelölt pontokon tartózkodhatnak, tilos futni a labdával, és azt három másodpercnél tovább maguknál tartani. Hogy az ütközések és a testi sérülések elkerülhetők legyenek, védekezéskor a játékosok nem mehetnek egymáshoz három lábnál, azaz 90 centiméternél közelebb. A netball igen népszerű az új-zélandiak körében, az ország válogatottja szép sikereket ért el a Nemzetközösségi Játékokon. Népszerűsége ellenére a labdajáték még nem olimpiai szám, de a Nemzetközi Olimpiai Bizottság már elismerte önálló sportágként.

A Teepa gyerekek megosztják egymás között a görögdiannyét. John Rangikapua Teepa és felesége, Carol több mint 20 gyermeket neveltek fel, akiket a maori whāngai szokás szerint örökbe fogadtak, hogy megerősítsék a hagyományokat és a családi kötelékeket. Ruatoki, Új-Zéland, 2022. január 27.

Az egyik jól ismert netball játékos, Joline Henry egy másik maori hagyomány, a whāngai néven ismert örökbefogadás kapcsán is említhető. A táplálni jelentésű szóval jelölt hagyományos nevelési gyakorlat lényege, hogy a gyermeket nem a vér szerinti szülei, hanem a tágabb család más tagjai nevelik fel. Általában nagyszülő, nagybácsi, nagynéni vagy más rokon vállalja át a szülői teendőket. A whāngai lehet rövidebb időre szóló, illetve végleges. A gondozásba vételt indokolhatja a szülők elvesztése, vagy ha a népes család nehezen tudna gondoskodni minden gyermekéről. Nagyszülők abban az esetben is magukhoz vehetik unokájukat, ha a törzsi hagyományokra kívánják megtanítani őket. A whāngai elhelyezés születéskor vagy idősebb korban is történhet, és a gyermek általában ismeri a vér szerinti szüleit, és fenntartja velük a kapcsolatot. Ezt a nevelési módot jogilag nem ismerik el, azaz nem adoptálásról van szó, de az öröklési jogban, így a nagyszülő földtulajdonának átörökítésénél figyelembe veszik.

törzsi hagyományok

A whāngai eredetére a maori mitológiában találunk példát. A hazai mozikban Vaiana címmel vetített animációs film egyik hőse, a félisten Māui a hagyomány szerint a maori örökbefogadás leghíresebb példája. Születésekor anyja azt hitte, hogy fia halott, ezért hajcsomójába tekerte, és a tengerbe dobta. Māui azonban túlélte, és partra sodródott. Ott talált rá a nagyapja, aki felnevelte, megtanította neki az ősi dalokat, mondákat. Māui felnőttként találkozott biológiai szüleivel, így kapcsolatuk újjáéledt. Ez a leggyakoribb típusa a whāngainak, amikor is a gyermeket a nagyszülő neveli a törzsi hagyományok szellemében. Bár a kormányzat a vér szerinti és az örökbefogadó családok teljes szétválasztását kimondó 1955-ös örökbefogadási törvénnyel próbálta a whāngai gyakorlatát megtörni, ez az igyekezet kudarcot szenvedett, a maorik nem hagytak fel az örökbefogadás hagyományával. A neves whāngai szülők egyikeként emlegetik az 1883-ban született Te Puea Hērangit, az első maori király lányát, aki az első világháború utáni influenzajárvány miatt árván maradt gyerekeket karolta fel. Az évek során a farmján közel félszáz gyermekről gondoskodott, az anyanyelvük és a törzsi hagyományok ápolására nevelte őket. Négyhetes korában fogadták örökbe a későbbi neves maori politikust, Robert Mahutát, aki tevékenyen közreműködött a Te Urewerával szomszédos Waikato tartományban élő maori törzsek kártalanítását kimondó törvény elfogadtatásában. 2001-ben bekövetkezett haláláig kitartóan küzdött a bennszülöttek jogainak tiszteletben tartásáért. A maori népnek tett szolgálatai elismeréseként a II. Erzsébet királynő által 1996-ban alapított Új-Zéland Érdemrend lovagjává avatták.

kép | Tatsiana Chypsanava, Pulitzer Center, New Zealand Geographic: Te Urewera – A tūhoe nép élő őse

Az új-zélandi Te Urewera régió Ngāi Tūhoe népe megőrizte függetlenségét. A tūhoe-k soha nem veszítették el kötődésüket nyelvükhöz és kulturális identitásukhoz, és az úttörő jelentőségű 2014-es megállapodásban az új-zélandi kormány lehetővé tette, hogy a tūhoe-k ősi földjeiket kulturális értékeiknek megfelelően kezeljék. Az új-zélandi jobboldali kormány közelmúltbeli változtatásai az őslakosoknak kedvező, nehezen kiharcolt progresszív politikát fordítják vissza. A Te Urewerában található Tataiwhetu Trust farm mégis új lehetőségeket kínál a fiatalabb generáció számára.

felső kép | Mihiata Teepa (16) és a Tūhoe Māori Rögbi Csapat U16 csapattársai haka táncot adnak elő egy mérkőzés előtti edzésen. Rotorua, Új-Zéland, 2025. január 12.